

אליהו בוקובזה סגר את בית המרקחת שלו בתל אביב, ועכשיו הוא רק מצייר

לפני חצי שנה סגר אליהו בוקובזה את בית המרקחת שלו בתל אביב כדי להתמקד בקריירה האמנותית המאוחרת שלו - ציור האוריינטליזם ברומנטיות צבעונית מסחררת. פגישה עם אמן שלבו במזרח ומכחולו במערב
אביבה לורי

אחרי התערוכה בברלין לרגל מאה שנות אמנות ישראלית, שהתקיימה ב-2005, פנו האוצרים של מוזיאון פליקס נוסבאום באוסנאבריק אל נלי אמן, בעלת גלריה בתל אביב, ושאלו אותה: "כמה בוקובזה יש לך? אנחנו רוצים להציג אותו אצלנו במוזיאון". האוצרים ראו את הציור של אליהו אריק בוקובזה בתערוכה בברלין והתפעלו. ציור שמן גדול של דרוויש מהודר וצבעוני להפליא על שטיח מעופף. בנוסף לציור הוצג בתערוכה צמד מלחיות מכסף ועץ זית שבוקובזה עיצב. אמן, הגלריסטית שלו, העבירה אליו את הפנייה והוא השיב שישמח לשלוח את עבודותיו למוזיאון בגרמניה. כעבור חודשיים התקבלה תשובה מגומגמת. מצטערים, כתבו שם, אבל היינו בטוחים שאתה אמן ישראלי משנות העשרים, וכבר לא בחיים. "ברגע שהם הבינו שאני אמן חי", אומר בוקובזה, "הנושא מת, מבחינתם".

בשורת מותו המוקדם של בוקובזה נבעה מטעות. בתערוכה בברלין תלו את הדרוויש שלו באותו חלל שבו הוצגו יצירותיהם של אמנים משנות העשרים, כנחום גוטמן, ציונה תגר וראובן רובין, והמבקרים הניחו שבוקובזה שייך לדור ההוא. הטעות של נוסבאום מחמיאה לבוקובזה, עוד מעט בן 47. האוריינטליזם הנאיבי של שנות העשרים אינו פוזה אצלו. הוא מזהה את עצמו כצאצא מטאפורי של הציירים המזרחיים-בצלאליים ומשום כך, האוריינטליזם נטוע בנפשו ומהווה מרכיב בלתי נפרד מאישיותו ומהקונפליקט שמתקיים בו מאז ומתמיד. קונפליקט בין מזרח למערב, בין נמוך לגבוה, בין גבר לאשה, שולט ונשלט. שלל של ניגודים שגרים בכפיפה אחת ובשלום יחסי בנפשו של בוקובזה.

לא תמיד זה היה כך. עד לפני כחצי שנה הוא עדיין חי בפיצול ונקרע בין שני עולמות. בין אלי בוקובזה, הרוקח הבורגני והמהוגן, לבין אריק בוקובזה, האמן הבוהמיין. אבל גם הבוהמיין אצל בוקובזה הוא מידתי

ובגבולות הטעם הטוב. גם כשהוא חובש את כובע האמן, הוא לא מרחיק לכת ולא פורץ מסגרות. בכל אופן לא מעבר למה שנחשב מקובל ברבעים הטובים של פאריס.

הוא היה ילד חמוד של אמא שניגן בפסנתר, למד רוקחות באוניברסיטה העברית - פשרה עם הוריו, שרצו שילמד רפואה - ועבד עשרים שנה לפרנסתו בבית המרקחת שההורים קנו בשבילו במקום מרכזי בתל אביב, בשדרות בן גוריון פינת שלמה המלך. כולם הכירו אותו והוא הכיר את כולם. "בכל פעם שהיו צריכים בית מרקחת לסדרת טלוויזיה, היו מצלמים אצלי", הוא אומר. "מכרתי גלולות נגד הריון לאורנה בנאי ב'אמא'לה' והשתתפתי בכל מיני סדרות אחרות".

השנה האחרונה היא שנת אריק בוקובה. לפני חצי שנה הוא נפרד סופית מאלי הרוקח, חיסל את בית המרקחת והסב אותו לדירת מגורים. עבודה שלו מ-2003, "גירוש", פאנל כפול, הופיעה על השערים הקדמי והאחורי של המגזין היוקרתי "ארט ז'ורנל" בגיליונו האחרון. עכשיו מוצגת תערוכת יחיד שלו, מרהיבה ביופיה, במוזיאון נחום גוטמן בנה צדק. בתערוכה, "Jaffa או לאן מוביל שביל קליפות התפוזים", מנהל בוקובה דיאלוג ישיר עם נחום גוטמן באמצעות ציוריו.

"דיאלוג בין דורי ועל-זמני", כותבת טלי תמיר, האוצרת ומנהלת המוזיאון, בקטלוג התערוכה. "אל המפגש הזה, המתרחש בתנאים של חיבה והערכה, שב בוקובה ומביא את זהותו המזרחית ומעמת אותה עם האוריינטליזם הרומנטי של בן שיחו המבוגר. המבט אל יפו ואל תל אביב הנבנית לצדה, בנקודת זמן מסוימת, העשורים הראשונים של המאה העשרים, וימי הראשית של אמנות בצלאל, הוא זה שמקשר בין שני האמנים ומפגיש אותם במרחב אחר".

בוקובה מאמץ לעצמו זהות של צייר יפואי ובעקבות המיתוס של תפוזי Jaffa מתחקה אחר מרחביה של העיר יפו ופרדסיה, הארוטיקה הסמויה של גוטמן והזרימה במקצביו האטיים של הזמן. המשיכה של בוקובה אל גוטמן החלה בבית הוריו, שרכשו ליטוגרפיות של הצייר התל-אביבי. ליום הולדתו ה-21 קנתה לו אמו רפרודוקציה של גוטמן וכתבה הקדשה: "הייתי רוצה שעד 120 תמשיך להתבונן על העולם באותה נאיביות כמו גוטמן ושכמוהו תמשיך לצייר אותו". התערוכה מוקדשת לאמו סילביה, שמתה לפני שלוש שנים ממחלת הסרטן.

המרפסת, 2008

כל הציורים מהתערוכה של בוקובה "Jaffa" במוזיאון נחום גוטמן

שנים ראשונות במספרה

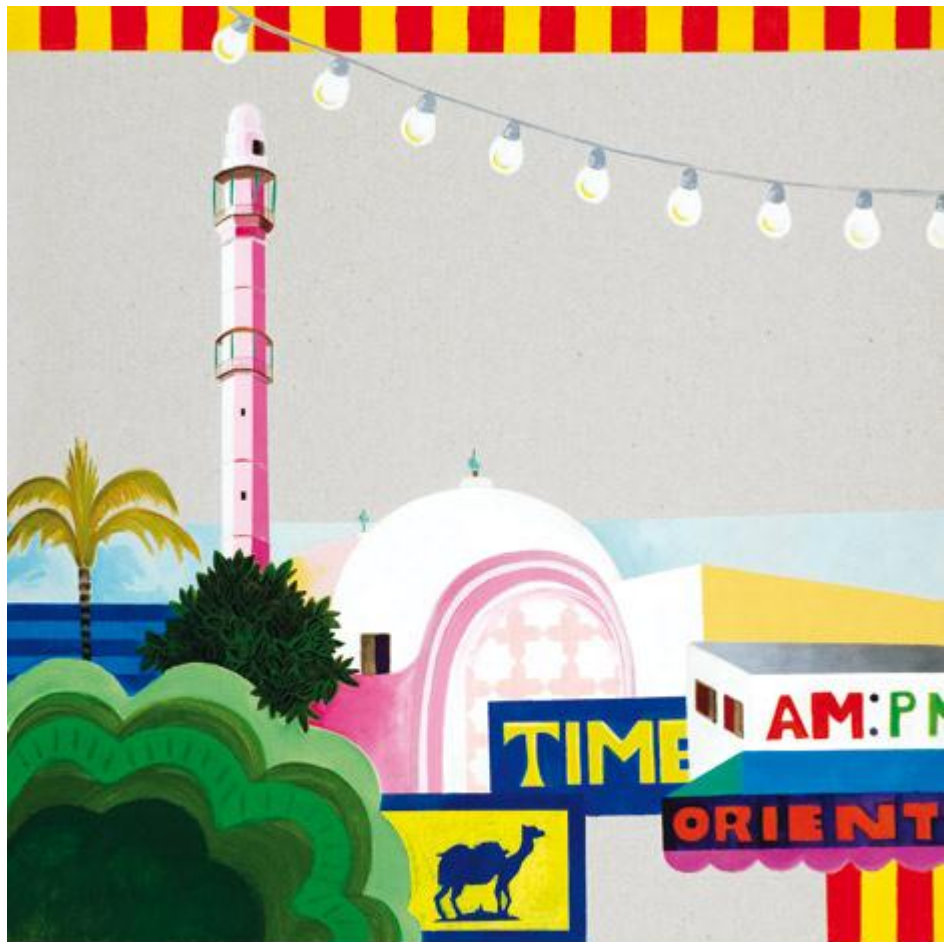
הוא נולד בפאריס. בגיל שש עלה עם הוריו לישראל. הם נולדו בתוניסיה למשפחות שהתחנכו ברוח התרבות הצרפתית והלאומיות התוניסאית. המשפחה של אביו מוצאה מאיזמיר בטורקיה ושל אמו מאנוסי ספרד. "הם לא עזבו את תוניס מרצון", אומר בוקובה. "הם נשארו שם עוד כמה שנים אחרי שהצרפתים ורוב היהודים עזבו, כאשר כבר היה ברור שכיהודים לא יתאפשר להם להמשיך להיות גם תוניסאים". אמו היתה זמרת אופרה, כמו אחותה הגדולה. אחרי שנישאה הופיעה ברדיו ובתיאטרון של תוניס. "זה היה יותר מכובד לאשה נשואה מאשר לשיר באופרה", אומר בוקובה. אביו ז'ילבר למד בסורבון, בשלוחה התוניסאית, משפט בינלאומי וכלכלה, ועבד בחברת התעופה התוניסאית וב"אל איטליה". בפאריס הוא עבד ב"פאן אמריקן" ובישראל היה מנהל התחנה של "אייר פרנס" בשדה התעופה וקיבל, אחרי מבצע אנטבה, מהממשלה הצרפתית את אות לגיון הכבוד על שתיווך בין הצבא לאייר פרנס.

כשנולד גרה המשפחה במונמארטר, בדירה שהיתה גם מספרה מהמאה ה-19. רבים מבעלי העסקים, באותם ימים, גרו בדירות מאחורי בתי העסק שלהם. דודו של בוקובה, אחיה הבכור של אמו, התחתן עם ספרית פאריסאית והם פתחו רשת מספרות. בראש כל מספרה העמיד האח אחד מאחיו ואחיותיו. אמו של בוקובה ניהלה את המספרה והמשפחה התגוררה בחדר האחורי. אביו, שעבד בחברת התעופה, למד בו-בזמן לתואר שלישי בסורבון.

הדירה הפאריסאית, כפי שבוקובה זוכר אותה, היתה מרוהטת בקווים נקיים בסגנון מודרניסטי. המספרה היתה מעוצבת בסגנון לואי ה-16. אוונגרד וקלאסיקה שכנו בדו קיום ובשכנות טובה, בדיוק כמו דירתו האקלקטית של בוקובה וכמו סגנון הציור שלו, הנע אחורה וקדימה בזמן. את דירתו התל-אביבית, המזכירה חנות של מוזיאון, חולק בוקובה עם בן זוגו זה ארבע שנים, לוליק. הדירה מוארת באור טבעי הנכנס מהחצר דרך החלונות הגדולים ואין בה פריט אחד סתמי. הכל נראה מסוגן ומאורגן בקפידה. אפילו השמיכה האדומה הזרוקה כאילו באגביות אלגנטית על הספה, בסגנון שנות החמישים, אינה עושה רושם שנשכחה שם במקרה מליל אמש. על מדפי הספרייה תצוגה נאה של כלי זכוכית צבעוניים ובובות שונות ומשונות. באחת הפינות המלחיות שהוצגו בברלין, באחרת כיסא פלסטיק בעיצוב רון ארד ובמרכז כיסא נדנדה של צ'רלס אימס. בעבר היה לבוקובה אוסף מרשים של כיסאות מעצבים, בהם של פיליפ סטארק וחריט ריטוולד. המטבח נקי ומקושט באביזרים תוצרת אלסי. כל כך נקי ומסודר, שמתחשק להזיז משהו ולראות אם בעל הבית יבחין בבלגן. כך לא נראית דירה של צייר. ככה נראה בית של רוקח.

למה לא נשאתם בפאריס?

"אבא שלי לא רצה לעלות לארץ. הוא היה חילוני לגמרי וחבר המפלגה הקומוניסטית. אמי היתה מסורתית מאוד וסבא שלי, שהיה גזבר הקהילה בתוניס ומאוד ציוני, רצה לבוא לארץ אבל סבתי, שהיתה חובבת אופנה ומנעמים, החליטה שזה לא לעניין והם נשארו בתוניס. כשהורי היגרו לצרפת אמי לא הסתדרה בפאריס, אחרי שנולדתי היא היתה חולה מאוד, סבלה מדיכאונות. הורי החליטו שמזג האוויר לא מתאים ואמי רצתה לממש את החזון של אביה ולעלות לארץ. המשפחה שלה בפאריס התנגדה, אבל בראייה ביקורתית נדמה לי שאמא שלי רצתה להתרחק מהם וגם להרחיק אותי משם. הם היו משפחה מאוד שבטית ופטריארכלית שעברה מהמספרות לאופנה והתחילה להתעשר (אחד הדודים שלי היה בשנות השבעים אחד המעסיקים הראשונים של קלוד מונטנה), והיא חשבה שאני תמיד אהיה בן הדוד העני. היה קונפליקט בין הכסף שלהם לבין האקדמאיות של אבי".

יפו-תל אביב (מסגד אל-מחמודייה), 2009

ילד מנודה

במארס '69 הגיעה משפחת בוקובזה לישראל. בתמונה שצולמה באותו יום, בכניסה לשדה התעופה בפאריס, עומדים שלושה אנשים: אב, אם וילד בן שש ביניהם, מחזיקים בידיהם שקיות עם קניות אחרונות. החיוך של האם רחב ומלא התרגשות. האב מאופק, אם לשפוט לפי התמונה, לא מתלהב. הילד מסוקרן לקראת הבאות. אף אחד מהם לא ידע עברית והם נשלחו לאולפן לאקדמאים בנתניה. משם עברו לדירה שרכשו ברמת גן.

בוקובזה התחיל ללמוד בכיתה א' בבית ספר "הבילויים". הוא היה העולה החדש היחיד בבית הספר ובתקופה הראשונה הרגיש כמו דג מחוץ לאקווריום. הילדים והמורה פתחו וסגרו את הפה והוא לא הבין דבר. "בשנים הראשונות המורים התלוננו שאני חולם בהקיץ. הסיבה היתה שלא תמיד הבנתי מה רוצים ממני. אני חושב שזה פיתח אצלי את הדמיון".

הדמיון המפותח לא עזר לו לשרוד בחברת הילדים. הם הבינו מיד שיש להם עסק עם חנון צרפתי והתעללו בו בכל הזדמנות. "לא היה לי קל", הוא אומר. "הייתי מאוד מנודה בבית הספר היסודי. עסקתי בזה בתערוכה השנייה שלי, 'צייר-תייר', שהצגתי ב-2002 אצל נלי אמן. טענתי שאני כמו אפרים משה ליליאן, הגרפיקאי של התנועה הציונית בתקופתו של הרצל - התבוננו על הארץ בעיניים של תיירים".

למה היית מנודה?

"הייתי ילד שונה. אמא היתה שולחת אותי לבית הספר עם מעיל אדום מעל לתלבושת האחידה, ואני לא התנגדתי לזה. הייתי הילד היחיד שהלבישו אותו כמו 'אנפן מודל' (ילד למופת). היה לי דימוי של ילד מנומס מאוד שנזרק לחברת ילדים ישראלים ששיחקו בחוץ והתלכלכו בחול ואני הלכתי בסנדלים וגרביים".

למה לא מרדת באמא שלך?

"חשבתי שזה יפה וכבר אז היה לי מאוד חשוב האינדיווידואליזם. הילדים הציקו לי מאוד, אבל ככל שהציקו לי יותר, הפכתי את זה לאישו. מאז יש לי חיבה לאדום. אני זוכר שחברים של הורי אמרו לי: 'למה אתה לא הולך עם בגדים שלובשים כולם' ואני חושב שזה דווקא מצא חן בעיני. רציתי להדגיש את השוני שלי".
נהנית מזה?

"לא נהייתי, די סבלתי, אבל הפכתי את הסבל לדגל. לא הוזמנתי למסיבות ולא הייתי מקובל בשום מקום. ישבתי לבד בבית. ציירתי, ניגנתי בפסנתר. המצב השתנה בתיכון, הלכתי ל'בליך' ברמת חן ושם אפילו הדגשתי את החריגות שלי עוד יותר, אבל בגלל שהייתי תלמיד טוב, ומאוד פעיל חברתית, וגם הארץ השתנתה והאוכלוסייה ברמת חן היתה יותר פתוחה, הפכתי למאוד מקובל. זה היה הפרס על זה שישבתי לבד בבית ביסודי".

משפחת הפרדסן (יפו, 1939), 2007

הזדמנויות שהוחמצו

זהותו המינית בגיל ההתבגרות לא היתה ברורה. היה נדמה לו שהוא נמשך לבנות. "היו לי חברות אבל אף פעם לא היתה חברה אינטימית. אני חושב שהיתה לי מיניות של ילד, אפשר לראות את זה לפי הצעצועים שיש לי. הכל היה מאוד נזיל ולא מגובש. מצד שני, זה לא העסיק אותי ולא הפריע לי. אני אוהב לא להחליט על הרבה דברים. לא יודע אם אני אוהב שחור או לבן, עתיק או חדש. אני חושב שחוסר החלטה היא חופש גדול. היום אני יודע על הזדמנויות מפוספסות, לכאן ולכאן. היו בחורות מאוד נחמדות שלא הבינו למה אני לא מתעניין בהן, וגם גברים".

מתי הגעת להחלטה?

"בעצמי הבנתי את זה בערך בגיל שלושים. כלפי המשפחה והחברים יצאתי מהארון רק בגיל ארבעים פלוס, רק כשהיו לי יחסים רציניים עם בן זוג".

למה חיקית כל כך הרבה זמן?

"כשאתה יוצא מהארון, אתה מוציא את כל הסביבה שלך והרבה מאוד זמן חשבתי שהם לא בשלים לשמוע את זה. במילא היתה לגבי הבנה שאני לא עושה שום דבר כמו כולם, אז למה שאני פתאום אתחנן כמו כולם?"

בצבא הוא שירת במודיעין, במחקר, וגם שם עורר סביבו עניין מיוחד. "אני לא מתאים לצבא, אבל באותה תקופה לא היה עולה על הדעת לא לעשות צבא, ואינדיווידואליזם וצבא לא הולכים ביחד. אני חושב שהיית החייל היחיד שבא לקריה עם עניבה. מצאתי עניבה צה"לית משנות החמישים ודובון וינטאג' של הצבא האמריקאי עם חותמת של צה"ל והמשטרה הצבאית בקריה, בתקופתו של רפול, כשהכל היה נורא קשוח, לא העזו להגיד כלום. כל פעם היו עוצרים אותי ואני נהייתי להראות להם את החותמות התקניות של צה"ל והם עמדו פעורי עיניים. גם הסוודר היה בצבע זית נכון, של בנטון. "עשיתי שני דברים בצבא. חצי מהזמן ציירתי על מפות ובציורים שלי יש הרבה מפות, ובחצי השני תירגמתי מצרפתית עיתונות אפריקאית. זה החזיר אותי בפעם הראשונה לכל הדברים שפוררו את הזהות המזרחית שלי".

הבעיות האמיתיות התחילו אחרי השחרור מהצבא. הוא רצה לעסוק באופנה אבל הוריו הטילו וטו, חד וחלק. "היו לי ציונים טובים מאוד במתמטיקה ובפיזיקה וכולם אמרו שזה מאוד מטומטם ללכת לשנקר עם ציונים כאלה. אמא שלי רצתה שאהיה רופא, ואחרי שהשתחררתי התקבלתי לרפואה ולרפואת שיניים וכולם אמרו 'איך אתה מסרב לדבר כזה', אבל זה נראה לי ארוך מדי אז התפשרתי עם הורי ונרשמתי לרוקחות בירושלים. אבל פעמיים בשנה הסתובבתי על יד בצלאל ואיימתי שאני הולך להירשם ואף פעם לא באמת ניסיתי להתקבל. בסופו של דבר, כשכבר הייתי פחות מרוצה מהקריירה והרגשתי שאני שוקע לתוך משהו שאני לא רוצה, אז אבא שלי אמר: 'אתה לא הפגנת מספיק נחישות באיומים שלך'. אני חושב שאילו הייתי אומר בזמנו שאני רוצה ללמוד ארכיטקטורה, יכול להיות שהייתי זוכה להסכמה".

הצורך לרצות את ההורים היה כל כך חזק?

"מגיל צעיר מאוד היה לנו סוג של דיאלוג, והייתי מעורב בהחלטות משפחתיות בענייני עסקים ועד גיל מבוגר מאוד לא עברתי את תקופת מרד הנעורים. אף פעם לא ידעתי באמת להיפרד מהם. תמיד שיתפתי פעולה. מצד שני, אף פעם לא היתה לי סיבה למרוד. קיבלתי מהם המון. אבא שלי לקח אותי ללובר בגיל ארבע, סטתי בכל העולם, ראיתי את כל התערוכות שרציתי. תמיד היו לי מצלמות משוכללות, בדים, צבעים, מה שרציתי, אבל רק כתחביב, אחרי הצהריים. זה היה קשור מאוד לקריירה המפוספסת של אמי. יש חיים ויש מציאות, וגם אם אתה מוכשר מאוד, ואמן טוב, ילד צריך שיהיה לו מקצוע ביד. לפני כמה שנים היה אצלי גלריסט ממינכן, בן 60 בערך, הראיתי לו רצף של ציורים שלי מגיל ארבע עד היום, והוא אמר: 'אם היית הבן שלי, אין ספק שהיית הולך ללמוד ציור'. אבל הורי לא ידעו להתמודד עם זה".

בוקובה סיים את לימודי הרוקחות מכוח האינרציה "ורכשנו בית מרקחת", הוא אומר, "הדיפלומה שלי והכסף שלהם. הייתי בעל בית המרקחת הצעיר ביותר בארץ. בן 26. זו היתה אחריות גדולה".

בתפקיד הדודה

בתחילת שנות השמונים פתחה אמו חנות אופנה בדיזנגוף, מיאטו. נשמע יפני, אבל זה היה שמה של סבתה בתוניס. בוקובה הרגיש סוף-סוף שהוא שוחה בזרם הנכון. הוא התלווה אל אמו בחיפוש אחרי בגדים ועיצב לה את חלונות הראווה. חיה ניר, בעלת החנות "כתומנטה" השכנה, ביקשה שיעצב גם את חלונות הראווה שלה. זה היה כרטיס הכניסה שלו לתחום חדש ומרתק, מבחינתו. הוא התיידד עם רונן חן ועיצב את החנות הראשונה שחן פתח בשינקין.

"החנות צולמה למגזין עיצוב", אומר בוקובה, "והיה כתוב שעשה אותה האדריכל אלי בוקובה. אחר כך הדירה שלי הופיעה במגזין 'בניין ודיור' והתחלתי לייצר רהיטים, עשיתי אותם ביד, והלכתי ללמוד צילום וככה לאט-לאט התחלתי להסתובב בחוגים שחשבתי שהם יותר טבעיים בשבילי. הייתי יצירת האמנות של עצמי. נסעתי בעולם, הייתי בטוקיו, לבשתי בגדים של ז'אן-פול גוטייה, בגדים איומים עם כתפיים רחבות, מכנסיים ענקיים, מאוד אוונגרד. לא עשיתי כלום, אבל האנשים שאיתם הסתובבתי היו בטוחים שאני עושה משהו חשוב כי אחרת מה הרוקח הזה, שלובש גוטייה, עושה איתם? ואז פגשתי את הציירת נעמי סימן

טוב, שהיתה מבקרת האמנות של 'העיר'. זה היה רגע קריטי. היא באה לראות את הציורים שלי ואמרה: 'אם אתה רוצה את זה, אתה חייב ללכת ללמוד'."

בוקובה היה בן 32 כשהתחיל ללמוד אמנות בבית ספר קלישר. בהתחלה לימודי חוץ ולאחר מכן כתלמיד מן המניין. חצי יום למד ציור ובחצי השני עבד בבית המרקחת. "עשר שנים עשיתי במקביל את הרוקחות ואת לימודי האמנות. זה היה בית ספר רציני, למדו שם עאסם אבו שקרה, טל מצליח, מאיר פיצ'חדזה, והיו מורים רציניים, פנחס כהן גן, אסף בן צבי, דוד ריב, פסח סלבוסקי, שרית שפירא ואחרים. אם הייתי משקיע את כל המשאבים בבית המרקחת", הוא אומר, "אולי הייתי היום בעל רשת, ואם הייתי מתקבל לבצלאל, מיד אחרי הצבא, סביר להניח שלא הייתי מצייר היום כמו שאני מצייר".

בצלאל היה מקלקל אותך?

"שדה האמנות השתנה מאז מאוד, אבל אפילו כשאני למדתי היו ניסיונות לכופף לי את היד. אני זוכר בביקורת העבודות הראשונה שלי, המרצים רבו ביניהם. פנחס כהן גן בא לבקר אותי בסטודיו, שהיה גם הבית שלי, חזר ואמר 'אתם לא יודעים על מה אתם מדברים, הבית מלוקק ומסודר, זו לא אווירה שאפשר לצייר בה' ואז פסח סלבוסקי אמר: 'מגריט לא היה מצייר אם מתחת לכן לא היה מונח שטיח פרסי'. כל צייר מצייר בסביבה שלו ואני לא אוהב לצייר ולהתלכלך. אני הייתי הולך ללמוד עם אותם הבגדים שאחר כך הייתי הולך איתם לבית המרקחת. פיתחתי תיאוריה לגבי תלמידי אמנות, שכמה שיש להם יותר צבע על הבגדים, ככה יש להם פחות על ה בד. אצלי זה הפוך".

הלכלוך היה הבעיה הקטנה שלו בבית הספר לאמנות. "בין שנה ב' ל-ג', אסף בן צבי שיכנע אותי להגיש בקשה לפרס קרן אמריקה-ישראל. הבאתי עבודות שהיו מבוססות רישום ובהפסקה ניגשו אלי חצי מחברי הקבוצה ואמרו לי 'אתה לא בבית הספר הנכון'. ניגשתי לאסף ושאלתי אותו אם גם הוא חושב כך והוא אמר: 'אתה צריך להחליט אם אתה רוצה כל החיים לצייר לימונים או לעשות גם דברים אחרים'."

"בנקודה הזאת הבנתי שלא הגעתי לשם טבולה ראסה והתחלתי לחזור לצייר את הציורים שלי - ציורי ילדים וציורים אוריינטליים בצבעוניות חזקה. אני זוכר תלמידה שמרחה משהו על ה בד, כל מיני קווים, ופנחס כהן גן בביקורת אמר: 'לפחות אי אפשר להגיד שזה קיטש'. ואני הייתי הבא בתור ואמרתי: 'בטוח שאפשר להגיד שזה קיטש'. חלק מהתלמידים ומהמרצים חשבו שאני פרובוקטור שעושה דווקא או לא מבין שום דבר. אני הייתי מבוגר בעשרים שנה, בערך, מכולם ותמיד בבתי ספר לאמנות יש דודות שלא ברור מה הן עושות, אז חלק מהתלמידים התייחס אלי כאל דודה כזאת. אחרים חשבו שאני סוחר סמים, בגלל שנראיתי כמי שיש לו קצת כסף ובגלל הידע שלי בתרופות וסמים".

תימני עם כיפה

בוקובה התעקש לא להיכנע לאווירה שבה התלמידים, לפחות בהתחלה, משכפלים את המורים שלהם. ככל שהרגיש שלוחצים עליו יותר, כך התבצר בסגנון האותנטי שלו, בציור הנאיבי, הצבעוני במופגן, המבליט את עובדת היותו מזרחי, "כזה שקל לסווג אותו כלא מובן ופרימיטיבי", הוא אומר. "בקומה השנייה בקלישר יש בית כנסת. הדו-קיום בין שני המוסדות נורא מעניין. המנקה של בית הספר הוא השמש בבית הכנסת. הוא מסתובב שם כל השבוע, תימני עם כיפה, פותח את הדלת ונכנס באמצע כיתת אמן, רואה דוגמניות עירום ושום דבר לא מזיז לו. כל פעם שהיה נכנס לכיתה שלי, היה נעצר על ידי ועושה סימנים למנחה על הציורים שלי. אני קורא לזה 'מבחן המנקה'. אני עובד כדי לא לאבד אותו. הפופוליזם הזה בציור שלי, על פניו, נתפס כלא אליטיסטי".

למה התעקשת על זה?

"האמנות שלי היא ריאקציה. זה כמו ללכת עם המעיל האדום. האליטיזם של האמנות וחוסר הנגישות שלה לכולם, לדעתי, פוגע. בתערוכה הזאת עם גוטמן, מישהו מבין לראשונה שהציור הנאיבי שלי מתכתב עם הנאיביות של המזרח. אני מצייר למסעודה משדרות. גם אמא שלי היתה מסעודה משדרות".

נלי אמן לקחה אותו לגלריה שלה בסיום הלימודים, ב-99', ישר מתערוכת הגמר בקלישר. מאז היו לו שש תערוכות יחיד (התערוכה במוזיאון גוטמן היא השביעית), השתתף בארבע תערוכות קבוצתיות, במוזיאון ישראל, במוזיאון תל אביב, במוזיאון חיפה ובגרופיוס באו בברלין. ב-2004 קיבל את פרס עידוד היצירה של משרד החינוך והגיע לגמר ההתמודדות על הזכות לייצג את ישראל בביאנלה בסאו פאולו; דורון רבינא זכה "יש לי דריסת רגל בקאנון של האמנות הישראלית", אומר בוקובזה. "אני חושב שהצלחתי גם כי אספנים ידעו שאני יסודי בעבודה שלי, דווקא בגלל שאני רוקח. במובן הזה היתה לי פריבילגיה".

תוך כדי העבודה על התערוכה הנוכחית הוא גילה משהו שלדבריו איש לא הבחין בו קודם: "בציורים של גוטמן יש ייצוג מציאות של המזרח ויש מציאות של המערב, אבל אין אף ציור שמחבר בין שני העולמות. ציורי המערב נתפסים כאמת עובדתית: כאן היתה גימנסיה הרצליה, כאן היה הקיוסק. ציורי המזרח נתפסים כפנטזיה אוריינטליסטית. בכל פעם ששמים בפריים אחד מערבי וערבי, אוטומטית הערבי מאבד מהשליטה שלו בסיטואציה והופך לנשלט. רק אם הערבי על הסוס, למשל, נמצא לבד בפריים - הוא השולט, הפרא האציל, אבל אם אתה שם אותו על יד מערבי, אוטומטית ההיררכיה הקולוניאלית עובדת והמזרחי מקבל על עצמו את התפקיד הזה של להיות נשלט ומקופח".

למה זה מעסיק אותך?

"גם אני עסוק בפער בין איך שאני נתפס לאיך שאני באמת. גדלתי עם השם בוקובזה והוא תמיד הוביל אותי למקומות שבהם לא הייתי. בצבא, למשל, שאלו אותי אם יש לי אחיות ברמלה; היו אחיות בוקובזה, שהיו שרות ומופיעות. אני למדתי ב'בליך', הייתי קרוב לרמת-חנים, אבל תמיד החזירו אותי לרמלה. המורה שלי לפסנתר אף פעם לא יכלה לבטא את השם שלי. תמיד קראה לי בוקובסקה, בדיעבד אני חושב שבוקובסקה שניגן באך או שופן, נשמע לה בסדר. כשבצבא היו צריכים לפגוש את אלי בוקובזה, היה ברור שזה נתיבות, ואז אני באתי, ואנשים ראו אותי והופתעו. הייתי צריך לעשות כיוון כדי לגשר על הפער בתפיסה. לכן החלטתי לחזור לשם הצרפתי שלי, אריק. יכול להיות שאם בבית הספר היסודי הייתי קורא לעצמי אריק, החיים שלי היו נראים אחרת".*

שתי נשים

מיהן הדמויות היושבות על המרפסת בציור של נחום גוטמן?

ליטוגרפיה של נחום גוטמן, "שתי נשים במרפסת", היתה תלויה בסלון ביתה של משפחת בוקובזה. במשך שנים רבות לא ידעה אמו, סילביה בוקובזה, מי הדמויות שצייר גוטמן. ואז ביקרה בבית האוצרת טלי תמיר, מנהלת מוזיאון נחום גוטמן. "אמי שמעה אז לראשונה שבציור הזה, שהיא ראתה בו את עצמה עם אמה בתוניס, מצוירות שתי זונות מיפו", אומר אליהו אריק בוקובזה.

יסמין, רח' סלאמה

סילביה בוקובזה ובנה אליהו אריק, פאריס, אמצע שנות ה-60. בתוניסיה היתה זמרת אופרה